

บทที่ ๑ บทสรุปและข้อเสนอ

การศึกษาครั้งนี้ ได้นำแนวคิดเรื่องขันติธรรมและเสรีภาพทางศาสนาของ ล็อก มาเป็นกรอบในการศึกษา รัฐไทยภายใต้รัฐธรรมนูญ พ.ศ.๒๕๖๕-๒๕๘๐ ในสองด้าน ด้านแรก เป็นการวิเคราะห์สิ่งที่ต้องมีขันติธรรม คือ ศาสนา ด้านที่สอง เป็นการวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลที่เกี่ยวข้องกับขันติธรรม คือ ผู้มีขันติธรรมกับผู้ได้รับขันติธรรม สรุปได้ดังต่อไปนี้

คุณลักษณะของศาสนจักรที่ต้องมีขันติธรรม

การมีขันติธรรมด้วยเหตุผลแรก ล็อก อุปรามาให้เห็นความแตกต่างระหว่างคุณลักษณะของศาสนจักรกับอาณาจักร เนื่องจากการรวมตัวของมนุษย์เป็นสังคมการเมือง ซึ่งเป็นเรื่องของอาณาจักร มีเป้าหมายเพื่อประโยชน์พลเมือง* ส่วนการรวมตัวของสังคมทางศาสนา หรือศาสนจักร มีเป้าหมายเพื่อแสดงการมีศรัทธาต่อพระผู้เป็นเจ้า เพื่อให้พระองค์ยอมรับ และทำให้จิตวิญญาณของพวกเขารอดพ้นจากบาป สังคมการเมืองมีอำนาจที่จะใช้กำลังบังคับและลงโทษสมาชิกของสังคมการเมืองได้ ในขณะที่ศาสนจักรไม่อาจใช้กำลังบังคับต่อความเชื่อได้ สิ่งที่กระทำได้มีเพียงการชักชวน การตักเตือน และการแนะนำ หรืออย่างรุนแรงที่สุดก็คือ การขับออกสังคมทางศาสนา หรือศาสนจักรนั้นๆ

ล็อก ได้วิเคราะห์ถึงเหตุที่ไม่สามารถใช้กำลังบังคับเรื่องราวของของศาสนจักรได้ ไว้ว่า เนื่องจากศาสนจักรมีส่วนประกอบอยู่ ๒ ส่วน ส่วนแรกคือ รูปแบบภายนอกหรือพิธีกรรม ส่วนที่สอง คือลัทธิและเนื้อหาความเชื่อทางศาสนา ในส่วนของรูปแบบภายนอกหรือพิธีกรรม จะมีความหมายอันสำคัญก็คือเมื่อกระทำไปโดยศรัทธาของผู้ร่วมพิธีกรรม สิ่งใดที่กระทำไปโดยถูกบังคับไม่ใช่ด้วยแรงศรัทธา ย่อมเป็นสิ่งที่ไม่สามารถได้รับการยอมรับจากพระผู้เป็นเจ้า รัฐจึงไม่ใช่ผู้ที่จะมีอำนาจกำหนดว่าพิธีกรรมจะต้องประกอบไปด้วยการกระทำอย่างไร การยืนยันว่าสิ่งใดจะเป็นส่วนประกอบของพิธีกรรม ล็อก ขอมรับเฉพาะพระประสงค์ของพระผู้เป็นเจ้า เท่านั้น และพนักงานผู้ปกครองก็ไม่มีอำนาจที่จะห้ามมิให้การกระทำใด เข้าเป็นส่วนประกอบของพิธีกรรม หากว่าสิ่งนั้น สามารถกระทำได้ตามกฎหมาย โดยปกติอยู่แล้ว

ส่วนที่สอง คือ ตัวเนื้อหาความเชื่อทางศาสนา เนื้อหาของความเชื่อ ส่วนหนึ่งจะเป็นความคิดเห็นหรือความเชื่อที่มีลักษณะคาดค้ำนึ่ง (speculative) เป็นความเชื่อที่เกี่ยวข้องกับเรื่องทาง

* John Locke, "A Letter Concerning Toleration," in *John Locke: A Letter Concerning Toleration in focus*, eds. John Horton and Susan Mendus (London: Routledge, 1991), p. 17.

จิตวิญญาณ คำสำคัญที่ ล็อก ได้กล่าวถึงเรื่องราวของศาสนจักรอยู่เสมอ ได้แก่ การดูแลจิตวิญญาณ ชีวิตที่เป็นอมตะ การทำให้จิตวิญญาณหลุดพ้นจากบาป หรือชีวิตหลังความตาย เป็นต้น สิ่งเหล่านี้ ไม่อยู่ในอำนาจของพนักงานผู้ปกครองที่จะใช้กำลังบังคับได้ เนื่องจากเป็นความเชื่อที่ไม่ได้อยู่ ภายใต้เจตจำนงของมนุษย์ และความเชื่อในลักษณะนี้มีความแน่นอนในเชิงญาณวิทยาแบบ ประจักษ์นิยม อยู่ในระดับต่ำ จึงไม่มีเหตุผลอันชอบธรรมที่พนักงานผู้ปกครองจะใช้กำลังบังคับ

จะเห็นได้ว่าการเสนอขันติธรรมของ ล็อก ก็คือ การแยกรัฐออกจากสังคม เป็นแนวคิดที่ เห็นว่ารัฐควรมีบทบาทจำกัด เป็นทศนะเชิงเสรีนิยมที่เน้นสิทธิเสรีภาพของปัจเจกชน หน้าที่ของรัฐ ในสังคมจึงมีเพียงการ ให้บริการบางด้านที่ปัจเจกชนหรือคนกลุ่มต่างๆ ไม่สามารถจัดหาได้ด้วย ตนเองเท่านั้น^๓ ขันติธรรมและเสรีภาพทางศาสนา เป็นการจำกัดไม่ให้รัฐใช้อำนาจทางการเมืองเข้าไป แทรกแซงความเชื่อและการปฏิบัติทางศาสนาของบุคคล ซึ่งรวมทั้งปัจเจกบุคคลและกลุ่มบุคคล ที่รวมตัวกันเป็นสังคมทางศาสนา อย่างไรก็ตามมิได้หมายความว่า ล็อก จะตัดขาดเรื่องราวทาง ศาสนาออกจากเรื่องทางการเมือง แต่จำเป็นต้องจัดวาง ศาสนา ในตำแหน่งแห่งที่ที่เหมาะสมใน รูปแบบการปกครองที่ได้จัดตั้งขึ้นมา ล็อก ขอมอบให้ศาสนาเป็นรากฐานทางศีลธรรมในสังคม การเมือง แต่ ศาสนา ก็ไม่ใช่ที่มาแห่งอำนาจการปกครอง ศาสนา ในส่วนที่เป็นเรื่องของศีลธรรม ซึ่งมีความเห็นพ้องต้องกันว่าเป็นความดี ความเลว สอดคล้องกับประโยชน์แห่งพลเมือง ไม่ใช่เรื่อง ที่พนักงานผู้ปกครองจะต้องมีขันติธรรม เช่น การฆ่าคน การลักขโมย ศาสนายังมีบทบาทสำคัญที่ จะกำกับพฤติกรรมของมนุษย์ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง เป็นการให้คำตอบสำหรับกรณีที่มีความมีศีลธรรม ไม่สามารถสนองประ โยชน์เฉพาะหน้าให้ปัจเจกบุคคลได้ แต่ก็ใช้ด้วยการใช้กำลังบังคับต่อความ เชื่อดังกล่าว

โดยขอสรุปสถานะของศาสนาในการจัดรูปแบบการปกครอง ตามแนวคิดของ ล็อก ไว้ ดังนี้

๑) ส่วนที่เป็นเรื่องของความเชื่อในลักษณะการคาดค้ำนึ่ง (speculative) ต้องปล่อยให้ เป็น เรื่องของปัจเจกบุคคลโดยบริบูรณ์ รัฐจะต้องมีขันติธรรม ไม่ใช่กำลังอำนาจทางการเมืองเข้าไป บังคับความเชื่อ และพิธีกรรมที่เกิดจากความเชื่อดังกล่าว เว้นแต่จะเป็นอันตรายต่อสิทธิพลเมือง

๒) ศาสนายังมีความจำเป็นสำหรับเป็นรากฐานทางศีลธรรม เพื่อยึดเหนี่ยวและความเป็น ระเบียบเรียบร้อยของสังคมการเมือง โดยเฉพาะอย่างยิ่งคนส่วนใหญ่ยังต้องอาศัยความเชื่อมากกว่า เหตุผล และเมื่อเหตุผลไม่สามารถสนองตอบต่อผลประโยชน์เฉพาะหน้าของพลเมืองได้ แต่ทั้งนี้ ความเชื่อทางศาสนาที่จะมาเป็นรากฐานทางศีลธรรมได้ ก็ต้องเป็นความเชื่อที่สามารถถูกเหตุผล

^๓ อนุสรณ์ ถิมมณี, รัฐ สังคม และ การเปลี่ยนแปลง: การพิจารณาในเชิงอำนาจนโยบาย และเครือข่าย ความสัมพันธ์ (กรุงเทพฯ: บริษัท โรงพิมพ์ เคียนตุลา จำกัด, ๒๕๔๒), หน้า ๑๐๘.

ได้สวนตรวจสอบได้ ไม่ใช่ความเชื่อที่มงาย บ้าคลั่ง และขาดขันติธรรม และสถานะของศาสนาในการเป็นรากฐานทางศีลธรรม ก็ไม่สามารถใช้อำนาจทางการเมืองบังคับได้เช่นกัน

๓) ผู้ที่ถือศาสนาไม่ว่าศาสนาใด จะต้องได้รับการปฏิบัติในการให้ความคุ้มครองสิทธิแห่งพลเมืองอย่างเท่าเทียมกัน รัฐจะต้องไม่เลือกปฏิบัติเพราะเหตุแห่งความแตกต่างทางศาสนานั้น

ตามแนวคิดของ ลีอก การเสนอทฤษฎีว่าด้วยขันติธรรม เกิดขึ้นภายใต้บริบทที่อำนาจทางศาสนจักรได้เข้ามาแทรกแซงอำนาจฝ่ายอาณาจักร การเสนอขันติธรรม จึงอยู่ภายใต้แนวคิดที่ปฏิเสธการอ้างอิงอำนาจการปกครองที่มาจากพระเจ้า เมื่อนำมาพิจารณาถึงสังคมการเมืองไทย จะเห็นว่าการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ.๒๔๗๕ แม้จะมีแนวคิดเทวราชาของกษัตริย์ที่ได้รับอิทธิพลจากคติแบบพราหมณ์-ฮินดู แต่ก็ไม่ใช่การเป็นราชาด้วยการรับมอบอำนาจจากเทพหรือเทวดา แต่ทรงเป็นสมมติเทพด้วยพระองค์เอง การรับแนวคิดเทวราชา เป็นเพียงการรับแนวคิดเรื่องพิธีกรรมที่จะเสริมความศักดิ์สิทธิ์ให้พระมหากษัตริย์ นอกจากนี้ในสังคมการเมืองไทยในอดีต ก็ไม่ได้มีปัญหาที่พระสงฆ์หรือฝ่ายศาสนจักรจะเข้ามามีอำนาจทางการเมือง หรืออยู่เหนือการเมือง

เมื่อเปลี่ยนผ่านอำนาจทางการเมืองจากกษัตริย์ มาสู่ราษฎร สถาบันกษัตริย์ก็ยังคงทำหน้าที่เชิงสัญลักษณ์ในการเป็นประมุขของชาติ ความเป็นสมมติเทพยังถูกรักษาไว้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งเป็นความพยายามจากฝ่ายผู้นิยมเจ้าเอง ที่พยายามรักษาสถานะของพระมหากษัตริย์ไว้ เห็นได้จากการให้ความสำคัญต่อการพระราชทานรัฐธรรมนูญ การยอมรับความเป็นอนเนกนิกรส โมสรสมมติ ที่แม้จะไม่ใช่สมมติเทพแบบพราหมณ์ แต่ก็ยังคงคตินิยมรับกันมาก่อนนี้ เพื่อให้เห็นความต่อเนื่องของสถาบันพระมหากษัตริย์ที่ยังคงสถานะเดิมไว้ ลักษณะของคำปรารภในรัฐธรรมนูญที่จัดทำโดยฝ่ายกษัตริย์และมีการใช้ภาษามครหรือภาษาบาลี กับภาษาสันสกฤต สื่อให้เห็นถึงความเป็นธรรมราชา ในฐานะปราชญ์ผู้รู้ในทางพุทธศาสนา และองค์สมมติเทพ ที่สื่อสารกับราษฎร รวมถึงพิธีพระราชทานรัฐธรรมนูญและให้ความสำคัญศักดิ์สิทธิ์กับรัฐธรรมนูญที่ทรงพระราชทานมา

อย่างไรก็ตาม ภายใต้ระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ ซึ่งพระมหากษัตริย์มีอำนาจสูงสุดและกำหนดทุกสิ่งได้ เมื่อพระมหากษัตริย์มีธรรม สังคมก็ย่อมมีธรรม และความมีธรรมย่อมจะส่งผลต่อพระราชอำนาจและความมั่นคงของราชบัลลังก์ เมื่อเปลี่ยนแปลงการปกครอง พระมหากษัตริย์ในฐานะองค์ประมุขที่ไม่มีอำนาจทางการเมืองที่แท้จริง ก็ยังพยายามคงความมีธรรมของพระองค์ไว้ ทั้งการที่ทรงเป็นพุทธมามกะ เพื่อสนองตอบต่อพลเมืองส่วนใหญ่ที่เป็นชาวพุทธ และการเป็นอัครศาสนูปถัมภก เพื่อส่งเสริมและสร้างธรรมให้แก่สังคม แต่สำหรับผู้ใช้อำนาจทางการเมืองที่แท้จริงในระบอบใหม่ กลับไม่มีข้อผูกมัดของการใช้อำนาจเช่นเดียวกับการใช้อำนาจของพระมหากษัตริย์

ภายใต้ระบอบใหม่ ศาสนาได้ถูกจัดวางไว้ในอุดมการณ์ ชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ ไม่ว่าจะเป็นไปด้วยเหตุผลที่รัฐตระหนักถึงความสำคัญของศาสนาเพื่อเป็นรากฐานทางศีลธรรมให้แก่

พลเมือง หรือเพื่อใช้ศาสนาเป็นเครื่องมือในการสร้างความชอบธรรมและระดมทางการเมืองก็ตาม ศาสนาที่ผูกพันกับพระมหากษัตริย์มาแต่อดีต ก็ได้ถูกนำมารวมไว้กับความเป็นชาติ รัฐธรรมนูญ จึงเป็นสิ่งที่มุ่งให้เป็น “หลักที่ป้องกันภัยพิบัติภัยอันตรายอันจะมากล้ำกรายชาติ ศาสนา และพระราชราษฎร”^๓ และกำหนดคณาจารย์ของปวงชนชาวไทยว่า “จักรักรักษาไว้ซึ่งเอกราชแห่งชาติไทยในทุกทาง จักคุ้มครองศาสนาทุกศาสนาให้สถาพร จักเทิดทูลพระมหากษัตริย์เป็นประมุขและมิ่งขวัญของประเทศชาติ”^๔

การอุปมาอาณาจักร กับศาสนจักรตามแนวคิดของ ล็อก เรื่องของอาณาจักร เป็นเรื่องของสังคมการเมือง ที่มีจุดมุ่งหมายอยู่ที่ผลประโยชน์พลเมือง ซึ่งเป็นเรื่องทางโลก เป็นเรื่องของวัตถุภายนอก และเน้นการปกป้องสิทธิของพลเมือง ซึ่งมาจากแนวคิดเรื่องสิทธิตามธรรมชาติ สำหรับความคิดของสังคมการเมืองไทย ไม่ได้เน้นเรื่องสิทธิตามธรรมชาติ แต่จะเป็นเรื่องหน้าที่ตามธรรมชาติ ในคำปรารภแห่งรัฐธรรมนูญซึ่งถือเป็นการแสดงออกถึงจุดมุ่งหมายหรือที่มาแห่งรัฐธรรมนูญ จะไม่พบการมุ่งเน้นการคุ้มครองสิทธิเสรีภาพเป็นสำคัญ แม้จะมีกล่าวถึงในรัฐธรรมนูญปี พ.ศ.๒๕๔๐ ก็จะเป็นสิทธิเสรีภาพของประชาชนในการมีส่วนร่วมในการปกครองและตรวจสอบการใช้อำนาจรัฐ อย่างไรก็ตาม การไม่ปรากฏถึงการเรียกร้องสิทธิขั้นพื้นฐานในคำปรารภของรัฐธรรมนูญ ก็ไม่ได้หมายความว่าสังคมการเมืองไทยไม่ได้ให้ความสำคัญกับการคุ้มครองสิทธิ เสรีภาพ และทรัพย์สิน แต่อาจเป็นไปได้ด้วยเหตุผล คือ ในบทบัญญัติของรัฐธรรมนูญทุกฉบับก็ได้บัญญัติให้การคุ้มครองสิทธิเสรีภาพไว้แล้ว ตั้งแต่รัฐธรรมนูญฉบับแรกเป็นต้นมา หรือจะเป็นด้วยเหตุผลว่า หากรัฐธรรมนูญเป็นการสนองตอบปัญหาเฉพาะหน้า ก็คงถือว่าไม่มีปัญหาการละเมิดสิทธิขั้นพื้นฐานดังกล่าว หรือจะเป็นอีกเหตุผลหนึ่งว่าสิทธิพลเมืองขั้นพื้นฐานเป็นที่รับรู้กัน โดยทั่วไปและคุ้นเคยกับชีวิตของคนไทยอยู่แล้วโดยไม่ต้องเน้นย้ำกันอีก ดังเช่นการที่คนไทยคุ้นเคยกับศีล ๕ ในความหมายอย่างกว้าง คือวิถีชีวิตและความสัมพันธ์ที่เรามีต่อตัวเราเอง ต่อผู้อื่น ต่อสังคมนมนุษย์โดยรวม และต่อสภาวะแวดล้อมทั้งหมด และในแง่ที่ ศีล ๕ คือการเคารพในสิทธิของผู้อื่น^๕ ไม่ว่าจะเป็ด้วยเหตุผลใดก็ตาม ในประเด็นนี้สะท้อนให้เห็นได้ว่าเป้าหมาย ของการเป็นสังคมการเมืองที่ดี ไม่ได้ขึ้นอยู่กับแค่การปกป้องในสิทธิพลเมืองขั้นพื้นฐานและจำกัดอำนาจรัฐเพียงเท่านั้น

^๓ ราชกิจจานุเบกษา ฉบับพิเศษ ตอนที่ ๑๕ เล่ม ๖๕ วันที่ ๘ มีนาคม ๒๔๕๕. รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๔๗๕ แก้ไขเพิ่มเติมพุทธศักราช ๒๔๕๕.

^๔ ราชกิจจานุเบกษา ฉบับพิเศษ เล่ม ๕๑ ตอนที่ ๑๖๕ วันที่ ๗ ตุลาคม พ.ศ.๒๕๑๗. รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย (พ.ศ.๒๕๑๗)

^๕ วีระ สมบูรณ์, อริยวินัยสำหรับคริสต์ศตวรรษที่ ๒๑ วิธีที่เหมาะสมท่ามกลางภาวะสมัยใหม่ (ปาฐกถาเสมอ พริ้งพวงแก้ว ครั้งที่ ๖ ประจำปี ๒๕๔๓) (กรุงเทพฯ: เสมสิกขาตย์ จัดพิมพ์ร่วมกับสำนักพิมพ์มูลนิธิโกมลคีมทอง, ๒๕๔๕), หน้า ๕๑.

สำหรับเป้าหมายของสังคมทางศาสนา หรือพุทธจักร อันเป็นเป้าหมายสูงสุดและเป็นเป้าหมายในทางธรรม คือ นิพพาน มักไม่ได้รับการกล่าวถึงในฐานะเป็นเป้าหมายที่พุทธศาสนิกชนจะมุ่งบรรลุถึง แต่ได้ถูกปรับเปลี่ยนเป็นเป้าหมายระดับรองลงมา คือ ความประพฤติในเชิงศีลธรรม และการธำรงรักษาไว้ซึ่งพระศาสนา เป้าหมายระดับรองลงมานี้ ทำให้พุทธจักรเอง บางครั้งก็ต้องการเครื่องมือและวิธีการ ในทางการเมืองเพื่อจัดการกับเรื่องราวของพุทธจักร เป็นการเรียกร้องให้ฝ่ายอาณาจักรเข้ามาช่วยปกป้องพุทธจักร โดยไม่ได้ปฏิเสธวิธีการในทางโลก อย่างไรก็ตาม การเข้าไปแทรกแซงก็เน้นเรื่องการจัดโครงสร้างองค์กรทางศาสนา มากกว่า เรื่องเนื้อหาความเชื่อ

ความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลที่เกี่ยวข้องกับชั้นศีลธรรม

การวิเคราะห์แนวคิดชั้นศีลธรรมและเสรีภาพทางศาสนาในด้านที่สอง คือ การพิจารณาความสัมพันธ์ระหว่าง ผู้มีชั้นศีลธรรมกับผู้ได้รับชั้นศีลธรรม ซึ่งได้พิจารณาความสัมพันธ์ระหว่าง รัฐกับศาสนจักร ความสัมพันธ์ระหว่าง รัฐและศาสนจักรที่เป็นศาสนาประจำชาติ กับกลุ่มต่างๆ ในศาสนาเดียวกัน ความสัมพันธ์ระหว่าง รัฐและศาสนจักรที่เป็นศาสนาประจำชาติ กับศาสนาอื่นๆ และความสัมพันธ์ระหว่างพลเมืองด้วยกัน

ตามแนวคิดของ ลีอก ธรรมชาติในด้านเป้าหมายและวิธีการที่แตกต่างกันของศาสนจักรกับอาณาจักร ทำให้รัฐไม่ควรใช้อำนาจทางการเมือง เข้าไปบังคับเรื่องราวทางจิตวิญญาณของศาสนจักร ภายใต้บทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญไทย ไม่เคยมีการจำกัดไม่ให้รัฐใช้อำนาจเข้าไปแทรกแซงเรื่องราวของศาสนจักร นอกจากนี้ เมื่อพิจารณาเทียบเคียงถึงข้อจำกัดในการมีชั้นศีลธรรมของ ลีอก ก็คือ สิ่งที่เป็นไปตามกฎหมายเพื่อการคุ้มครองผลประโยชน์พลเมือง คือ สิทธิในชีวิตเสรีภาพ และทรัพย์สิน แต่ข้อจำกัดในรัฐธรรมนูญไทย คือ *หน้าที่ของพลเมือง* ซึ่งหน้าที่ประการหนึ่งก็คือ การปฏิบัติตามกฎหมาย ดังนั้น รัฐจึงสามารถออกกฎหมายที่แม้จะเป็นการจำกัดเสรีภาพในทางศาสนา ก็กระทำได้โดยไม่ขัดกับรัฐธรรมนูญ เพราะกฎหมายดังกล่าวพลเมืองมีหน้าที่ต้องปฏิบัติตามตามนัยแห่งรัฐธรรมนูญเอง รวมถึงข้อจำกัดอีกประการหนึ่งก็คือ *ความสงบเรียบร้อยและศีลธรรมอันดีของประชาชน* ซึ่งเป็นข้อจำกัดที่เจ้าหน้าที่ของรัฐสามารถตีความได้เอง โดยไม่ต้องอาศัยกฎหมายเฉพาะ ภายใต้บทบัญญัติของรัฐธรรมนูญดังกล่าว รัฐจึงสามารถออกกฎหมายที่สามารถใช้อำนาจเข้าไปในพื้นที่ของศาสนจักรได้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการเข้าไปจัดโครงสร้างองค์กรคณะสงฆ์ หรือแม้กระทั่งการกำหนดโทษทางอาญาเพื่อใช้บังคับภายในศาสนจักร ดังที่ปรากฏในกฎหมายฉบับต่างๆ เช่น พระราชบัญญัติคณะสงฆ์พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ.๒๔๘๔ พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ.๒๕๐๕ ซึ่งมีการแก้ไขเพิ่มเติมหลายมาตราโดยพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ (ฉบับที่ ๒) พ.ศ.๒๕๓๕ รวมถึงการควบคุมศาสนจักรของศาสนาอื่น เช่น พระราชบัญญัติบริหารองค์กรศาสนาอิสลาม พ.ศ.๒๕๔๐ เป็นต้น สำหรับศาสนาที่มีคนนับถือ

จำนวนไม่มาก รัฐก็ยังมีกลไกของระบบราชการ เช่น กรมการศาสนา และกลไกอื่นๆ สามารถควบคุมกิจการของศาสนจักรได้

ด้านความสัมพันธ์ระหว่างรัฐและศาสนจักรที่เป็นศาสนาประจำชาติ กับกลุ่มทางศาสนา หรือขบวนการทางศาสนาต่างๆ การมีขันติธรรมของ ลีอก เท่ากับยังยอมรับการมีศาสนาประจำชาติ แต่เนื่องจากเหตุผลทางเทววิทยา ที่รัฐหรือมนุษย์คนใดก็ตาม ไม่มีอำนาจตัดสินความถูกต้องของ คำสอนทางศาสนา รัฐและศาสนจักรประจำชาติ จึงต้องมีขันติธรรม ที่จะไม่ไปบังคับตัดสินความ ถูกผิดด้านความเชื่อของกลุ่มต่างๆ ในหมู่ชาวคริสต์ สำหรับในสังคมไทยแล้ว แม้จะยอมรับกันว่าเป็นสังคมที่มีขันติธรรมและเสรีภาพซึ่งคนต่างศาสนาสามารถอยู่ร่วมกันได้อย่างสงบสุข แต่สำหรับขันติธรรมระหว่างรัฐกับกลุ่มต่างๆ ในหมู่ชาวพุทธด้วยกันเองแล้ว ถือว่ายังมีปัญหาอยู่ ตั้งแต่รัฐธรรมนูญปี พ.ศ.๒๔๘๒ เป็นต้นมา ได้มีบทบัญญัติเพิ่มเติมให้การรับรองเสรีภาพในการถือนิกายของศาสนา และลัทธินิยมในทางศาสนา โดยมีที่มาจากปัญหาที่รัฐได้เคยพยายามเข้าไปแทรกแซงเรื่องราวของพุทธจักร โดยการออกพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ.๒๔๘๔ จุดมุ่งหมายประการหนึ่งของกฎหมายฉบับนี้ คือ ที่ต้องการรวมนิกาย ระหว่างฝ่ายมหานิกาย และฝ่ายธรรมยุติกนิกาย เข้าด้วยกัน แต่ไม่เป็นผลสำเร็จและเป็นปัญหาเกิดขึ้น

แม้ว่าโดยเจตนารมณ์ที่ปรากฏตามรัฐธรรมนูญ ดูเหมือนจะสอดคล้องกับแนวคิดของ ลีอก ที่ไม่ต้องการให้รัฐเข้าไปแทรกแซงเรื่องราวของศาสนจักรก็ตาม แต่เนื่องจากรัฐไม่ยอมรับนิกาย หรือลัทธิ และก็ยังมีความพยายามที่จะคัดการรับรองเสรีภาพในการถือนิกายของศาสนา หรือลัทธิ นิยมทางศาสนา ด้วยเหตุผลว่าจะเป็นการส่งเสริมให้เกิดลัทธิ นิกายใหม่ขึ้น ไม่เป็นอันหนึ่งอันเดียว และเป็นภัยต่อพุทธศาสนาและประเทศชาติ การแยกตัวเป็นนิกายหรือลัทธิทางศาสนาจึงไม่ใช่เรื่อง ที่รัฐให้การยอมรับ อย่างไรก็ตาม ก็ยังมีการเกิดกลุ่ม หรือขบวนการ หรือสำนัก ภายในพุทธศาสนา แม้ว่าการเกิดขบวนการทางศาสนาในหมู่ชาวพุทธ ในบางความเห็น จะเห็นว่าเป็นความแตกต่าง หลากหลาย หรือเป็นศาสนาแห่งพลเมืองที่ไม่ได้ถูกผูกขาดและกำหนดโดยรัฐ แต่เมื่อพิจารณาจากแง่ของการกระทำที่รัฐมีต่อคนบางกลุ่มแล้ว จะสะท้อนให้เห็นถึงการไม่มีขันติธรรมและเสรีภาพ ทางศาสนาแนวคิดของ ลีอก ในสังคมไทยได้ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง เมื่อรัฐธรรมนูญไม่ได้จำกัด อำนาจรัฐเข้าดำเนินการ ในกิจการของศาสนจักร และการที่รัฐมีกฎหมาย เช่น พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ.๒๕๐๕ เป็นเครื่องมือ และพุทธจักรฝ่ายจารีตที่มีมหาเถรสมาคมเป็นองค์กรคณะสงฆ์ที่มี อำนาจตามกฎหมาย ทำให้รัฐที่เป็นฝ่ายอาณาจักรและฝ่ายพุทธจักรจารีต นอกจากจะสามารถ ตัดสินความผิดถูกในหลักคำสอนของพุทธศาสนาได้แล้ว ยังมีอำนาจตามกฎหมายดังกล่าวบังคับผู้ ที่ไม่เห็นด้วย โดยใช้โทษทางอาญาได้ ดังที่ปรากฏต่อกลุ่มผู้ที่ไม่เห็นด้วยกับพุทธจักรจารีต อย่างเช่น สำนักสันติอโศก นอกจากนี้ ไม่ว่าจะเป็นอย่างกลุ่มใดก็ตาม การมีขันติธรรมของรัฐจะสิ้นสุด ลงทันที หากเห็นว่าการดำเนินงานของกลุ่มหรือขบวนการทางศาสนา จะกระทบต่อชาติ ศาสนา และพระมหากษัตริย์ตามความหมายที่รัฐเป็นผู้กำหนด

ในด้านความสัมพันธ์ระหว่างรัฐและศาสนจักรประจำชาติ กับกลุ่มต่างศาสนา นั้น
 ขั้นตอนแรก ต่อกลุ่มคนต่างศาสนา จะตัดปัญหาด้านเทววิทยาในจารีตทางศาสนาออกไป ขั้นตอน
 ต่อกลุ่มคนต่างศาสนา จึงเน้นที่การให้สิทธิของพลเมืองอย่างเท่าเทียมกัน เพื่อมิให้เกิดการกดขี่ต่อ
 กลุ่มคนส่วนน้อย สำหรับรัฐธรรมนูญไทย ก็ได้แสดงให้เห็นถึงการเล็งเห็นผลภายนอกนี้ ที่
 จำเป็นต้องมีขั้นตอนต่อกลุ่มต่างศาสนา กล่าวคือ การรับรองเสรีภาพทางศาสนาในรัฐธรรมนูญ
 เพื่อความเป็นอันหนึ่งอันเดียวของชาติ และรัฐเห็นความสำคัญต่อการปฏิบัติต่อกลุ่มต่างศาสนา
 อย่างเสมอภาค และไม่เลือกปฏิบัติ

สำหรับเสรีภาพในการปฏิบัติตามศาสนบัญญัติหรือศาสนธรรมของศาสนา แม้จะไม่ใช่
 สิ่งที่เป็นพิธีกรรม และเป็นการรับรองที่ก้าวไปไกลกว่าแนวคิดที่ ล็อก ได้กล่าวไว้ แต่ก็สามารถ
 เทียบเคียงได้เช่นเดียวกับการปฏิบัติพิธีกรรม เนื่องจาก “อะไรก็ตามที่ชอบด้วยกฎหมายในสังคม
 การเมือง ก็ไม่สามารถจะถูกห้ามโดยพนักงานผู้ปกครอง ภายในศาสนจักรได้”^b ดังนั้น การกระทำ
 ใดที่เป็นส่วนหนึ่งของศาสนบัญญัติหรือศาสนธรรม หากไม่ขัดต่อผลประโยชน์พลเมืองแล้ว ก็
 ย่อมสามารถกระทำได้เช่นกัน ในประเด็นที่อยู่นอกเหนือแนวคิดของ ล็อก ก็คือ รัฐธรรมนูญ
 บัญญัติให้รัฐต้องให้ความอุปถัมภ์และคุ้มครองพระพุทธศาสนา และศาสนาอื่น บทบัญญัตินี้เป็น
 ผลสืบเนื่องจากการประนีประนอมกับฝ่ายที่เรียกร้องให้บัญญัติว่าพระพุทธศาสนาเป็นศาสนา
 ประจำชาติ บทบัญญัตินี้ จึงเป็นการยอมรับโดยนัยที่ซ่อนไว้ในถ้อยคำของกฎหมาย ประกอบกับ
 บทบัญญัติที่ระบุว่าพระมหากษัตริย์ทรงเป็นพุทธมามกะ ทำให้ศาสนาที่จะได้รับการอุปถัมภ์
 คุ้มครองเป็นลำดับแรกคือ พระพุทธศาสนา บทบัญญัติที่ให้รัฐอุปถัมภ์และคุ้มครองศาสนา จึงเปิด
 โอกาสให้รัฐสามารถใช้กลไกของระบบราชการ กำกับ ดูแล และควบคุมกิจการของศาสนา องค์กร
 ทางศาสนา ได้อย่างใกล้ชิด ด้วยข้ออ้างของความเป็นภัก्यต่อศาสนา

แม้ว่าความเห็นโดยทั่วไปจะเห็นว่าสังคมไทยเป็นสังคมแห่งเสรีภาพทางศาสนาก็ตาม แต่
 ในอดีต ก็ยังปรากฏถึงการไม่มีขั้นตอนและเสรีภาพทางศาสนา ไม่ว่าจะเป็นการกระทำกับพวก
 กาทอลิกในสมัยการปกครองของพระเพทราชา พระเจ้าท้ายสระ และพระเจ้าตากสิน และ
 โดยเฉพาะอย่างยิ่งในสมัยจอมพล ป. พิบูลสงคราม เป็นนายกรัฐมนตรี ทั้งนโยบายต่างประเทศที่ทำ
 ให้ไทยต้องอยู่ฝ่ายตรงข้ามกับฝรั่งเศสที่ถือศาสนาคริสต์นิกายคาทอลิกเป็นศาสนาประจำชาติ และ
 นโยบายชาตินิยม ที่ต้องการความเป็นหนึ่งเดียวของศาสนาและวัฒนธรรม ทำให้เกิดการปฏิบัติการ
 อันโหดร้ายต่อคนต่างศาสนา โดยเฉพาะอย่างยิ่งชาวคริสต์และมุสลิม ในช่วงเวลาหลังจากนั้นแม้ว่า
 จะไม่มีเหตุการณ์การปฏิบัติอันโหดร้ายต่อบุคคลต่างศาสนา แต่ท่าทีในเชิงลบต่อบุคคลต่างศาสนา
 ก็ยังมีอยู่

^b John Locke, “A Letter Concerning Toleration,” in *John Locke: A Letter Concerning Toleration in focus*, eds. John Horton and Susan Mendus, p. 37.

ส่วนความรุนแรงที่เกิดขึ้นใน ๓ จังหวัดชายแดนภาคใต้นั้น ต้นตอแห่งปัญหาไม่ได้อยู่ที่ความเชื่อของศาสนา แต่ศาสนาก็เป็นส่วนประกอบอันเป็นเงื่อนไขสำคัญที่ทำให้ปัญหามีความซับซ้อนและรุนแรงขึ้น แม้ว่ารัฐธรรมนูญจะมีเจตนารมณ์ที่จะไม่ให้มีการเลือกปฏิบัติเพราะเหตุแห่งความแตกต่างทางศาสนา แต่การที่รัฐได้เคยไม่มีขันติธรรมในอดีตซึ่งส่งผลเป็นปัญหามาถึงปัจจุบัน และวิธีการปกครองที่ไม่อาจเข้ากันได้กับวิถีชีวิตที่มีความแตกต่าง ของชาวไทยมุสลิม การกดขี่จากโครงสร้างทางการเมือง และ โครงสร้างทางวัฒนธรรม ทำให้ปัญหามีความซับซ้อนมากกว่าความเชื่อทางศาสนาเพียงอย่างเดียว รวมถึงการอุปถัมภ์และคุ้มครองศาสนา ที่รัฐต้องปกป้องพระพุทธศาสนาในฐานะเป็นศาสนาประจำชาติ ทำให้ศาสนา กลายเป็นเป้าหมายในตัวเอง ไม่ใช่ศาสนาที่เป็นมรรควิธีไปสู่ผลประโยชน์สูงสุดของชาติ ถือเป็นความขัดแย้งกับบทบัญญัติที่รับรองเสรีภาพทางศาสนา และถือเป็นอุปสรรคในการสร้างศาสนาแห่งพลเมืองสำหรับสังคมไทย

ในด้านความสัมพันธ์ระหว่างพลเมืองด้วยกัน รัฐธรรมนูญพยายามจัดความสัมพันธ์ระหว่างพลเมืองด้วยกัน โดยกำหนดให้รัฐต้องส่งเสริมความเข้าใจอันดีและความสมานฉันท์ระหว่างศาสนิกชนของทุกศาสนา ซึ่งเป็นประเด็นที่อยู่นอกเหนือแนวคิดของ ลีอก และเมื่อเปรียบเทียบการมีขันติธรรมของรัฐต่อกลุ่มต่างๆ ภายในศาสนาพุทธ กับขันติธรรมของชาวพุทธด้วยกันเอง ระหว่างชาวพุทธด้วยกันเองจะมีขันติธรรมต่อกันได้มากกว่า ส่วนปัญหากำลังจะไปอยู่ที่การมีขันติธรรมต่อกลุ่มคนต่างศาสนา โดยเฉพาะอย่างยิ่งกลุ่มชาวมุสลิม การกำหนด อัตลักษณ์ความเป็นคนไทยที่ยึดติดกับการเป็นชาวพุทธ การยึดโลกทัศน์แบบพุทธและถือเอาศาสนาอยู่เหนือผลประโยชน์ของรัฐ เร่งเร้าด้วยเหตุการณ์ไม่สงบ อาจทำให้ชาวไทยพุทธบางส่วนเห็นว่ากำลังถูกคุกคามจากชาวมุสลิม และชาวไทยมุสลิมบางส่วนอาจเห็นว่ารัฐไม่สามารถปกป้องคุ้มครองสิทธิในชีวิต เสรีภาพ และทรัพย์สิน ของตนได้ และสิ่งนี้จะป็นอันตรายต่อ “ฉันทานุมัติ” ที่จะอยู่ในสังคมการเมืองไทย ร่วมกัน

จุดเด่นและข้อจำกัดของแนวคิดขันติธรรมและเสรีภาพทางศาสนาของ ลีอก

จะเห็นได้ว่าจุดเด่นในการเสนอแนวคิดเรื่องขันติธรรม ของ ลีอก ก็คือ วิธีการให้เหตุผล เพื่อให้มีขันติธรรมอย่างเป็นระบบ ในงานเรื่อง *A Letter* ลีอก ได้เริ่มต้นการเสนอทางออกของปัญหาความขัดแย้งที่เกิดจากเรื่องทางศาสนา ด้วยการชี้ให้เห็นถึงลักษณะธรรมชาติของสังคม การเมืองและศาสนจักรที่แตกต่างกัน ภายใต้บริบทแห่งความขัดแย้งทางศาสนาในหมู่ชาวคริสต์ด้วยกันเอง เป็นการอุปมาให้เห็นความแตกต่างในด้านเป้าหมายและวิธีการที่จะทำให้บรรลุซึ่งเป้าหมายของทั้งสองฝ่าย เมื่อเขาได้วาดให้เห็นภาพความแตกต่างของทั้งสองฝ่ายแล้ว จึงได้นำจุดมุ่งหมาย ไปแบ่งขอบเขตและข้อจำกัดในการใช้อำนาจของทั้งสองฝ่าย และเสนอให้มีขันติธรรม

ประเด็นที่น่าสนใจอีกประการหนึ่ง ก็คือ ล็อก ได้ใช้เหตุผลสนับสนุนการเลือกวิธีการที่เหมาะสมเพื่อนำไปสู่เป้าหมายของฝ่ายสังคมการเมือง และฝ่ายศาสนจักร ที่สอดคล้องกับธรรมชาติของสังคมทั้งสองแบบ กล่าวคือ สังคมการเมืองที่เป็นเรื่องทางโลก พลเมืองที่ต้องการการปกป้องผลประโยชน์ในทางโลก จึงเกรงกลัว การพรากรหรือทำให้ผลประโยชน์พลเมืองลดลง ดังนั้นถูกใช้เพื่อลงโทษต่อพลเมือง ให้เกรงกลัวหากว่าเขาคิดจะละเมิดต่อกฎแห่งความยุติธรรมและความเท่าเทียมกันของสาธารณะ^๑ ส่วนฝ่ายศาสนจักร ธรรมชาติของการรวมตัวกันมีพื้นฐานอยู่บนความเชื่อภายในจิตใจ การใช้กำลังภายนอกบังคับจึงไม่อาจบรรลุผลได้ ไม่เหมาะสมกับธรรมชาติของศาสนจักร ดังนั้น ศาสนจักรจึงทำได้แค่เพียงการ โน้มน้าว ดักเตือนและแนะนำ^๒ การอ้างเหตุผลในลักษณะดังกล่าวของ ล็อก จึงเป็นเรื่องที่สมเหตุสมผล และเป็นอุปมาที่น่าจะนำไปอธิบายประเด็นอื่นๆ ได้เป็นการทั่วไป

ลักษณะการอธิบายในงานเรื่อง *A Letter* นี้ มีลักษณะที่คล้ายกับการอธิบายถึงสังคมการเมืองในงานเรื่อง *The Second Treatise of Government* กล่าวคือ ล็อก ได้พยายามสร้างจินตภาพโดยชี้ให้เห็นถึงความแตกต่างของสิ่งที่เขากำลังจะกล่าวถึง เขาชี้ให้เห็นสภาพความแตกต่างระหว่างสภาวะธรรมชาติ กับสภาวะสังคมการเมืองในงานเรื่อง *The Second Treatise of Government* สำหรับงานเรื่อง *A Letter* เขาชี้ให้เห็นความแตกต่างระหว่างฝ่ายสังคมการเมืองกับฝ่ายศาสนจักร รวมถึงวิธีการอุปมา หน้าที่ของรัฐในการปกป้อง หรือส่งเสริมประโยชน์ของพลเมืองซึ่งเป็นเรื่องในทางโลก เปรียบเทียบกับการปกป้อง หรือส่งเสริมเรื่องทางจิตวิญญาณ ทำให้เราเห็นภาพได้ชัดเจนยิ่งขึ้น^๓

แต่เมื่อพิจารณาแล้วก็จะเห็นว่าสิ่งที่ ล็อก แยกให้เห็นความแตกต่างดังกล่าว ไม่ได้หมายความว่าเขาจะต้องการแยกอาณาจักรกับศาสนจักรออกจากกัน ชันดิธรรม จึงเป็นเรื่องที่ทั้งสองฝ่ายจะต้องอยู่ร่วมกัน โดยอดทนต่อความเชื่อหรือความเห็นทางศาสนาที่แตกต่างกัน เพราะมิฉะนั้น หากศาสนจักรจะต้องแยกตัวออกไปตั้งเป็นอีกสังคมหนึ่ง และไม่มีอำนาจทางการเมืองอยู่ในศาสนจักรนั้น ซึ่งเท่ากับเป็นการแยกออกไปจัดตั้งเป็นอีกสังคมการเมืองหนึ่ง ซึ่งก็เป็นเช่นเดียวกับสิ่งที่ ล็อก และนักทฤษฎีสัญญาประชาคมคนอื่นๆ ได้อธิบายถึงสังคมแห่งพลเมือง (civil society) โดยสร้างจินตภาพของสภาวะธรรมชาติของมนุษย์ ก็ไม่ได้หมายความว่าตั้งดังกล่าว

^๑ Ibid., p. 17.

^๒ Ibid., p. 20.

^๓ ดังที่ ล็อก ได้อุปมาให้เห็นว่า “ไม่มีมนุษย์ผู้ใดสามารถที่จะถูกบังคับให้ร่ำรวย หรือมีสุขภาพที่สมบูรณ์แข็งแรงได้ ไม่ว่าเขาจะปรารถนาหรือไม่ก็ตาม” (John Locke, “A Letter Concerning Toleration,” in *John Locke: A Letter Concerning Toleration in focus*, eds. John Horton and Susan Mendus, p. 28) แม้แต่เรื่องในทางโลก รัฐก็ไม่อาจกฏหมายให้พลเมือง ร่ำรวย หรือมีสุขภาพที่ดีได้ ดังนั้น เรื่องทางจิตวิญญาณ รัฐก็ไม่ควรเข้าไปยุ่งเกี่ยวเช่นเดียวกัน

จะเป็นสมมติฐานเชิงประวัติศาสตร์ ที่มีการแบ่งแยกระหว่างการดำรงชีวิตของมนุษย์ก่อนมีสังคม การเมือง และชีวิตของมนุษย์หลังมีสังคมการเมืองแต่อย่างใด*

การนำแนวคิดเรื่องขันติธรรมและเสรีภาพทางศาสนาของ ล็อก มาศึกษารัฐธรรมนูญไทย ทำให้พบข้อจำกัดของแนวคิดบางประการ ข้อจำกัดประการหนึ่ง ที่พบในข้อเสนอของ ล็อก คือ แม้ว่า ล็อก จะให้ความสำคัญของฝ่ายสังคมการเมือง คือ ผลประโยชน์พลเมือง อันได้แก่ สิทธิในชีวิต เสรีภาพ และทรัพย์สิน แต่ ล็อก ก็ยังไม่สามารถแก้ปัญหาถึงการที่รัฐจะอ้างสิทธิแห่งการกระทำเพื่อประโยชน์สาธารณะ ได้อย่างชัดเจน

จากบริบทที่แตกต่างกัน ระหว่างการเน้นเรื่องการคุ้มครองสิทธิตามธรรมชาติของสังคมการเมืองแบบตะวันตก ซึ่งมีฐานคิดในเรื่องกฎแห่งธรรมชาติซึ่งเป็นกฎของพระเจ้าเป็นเจ้าของ กับแนวคิดเรื่องหน้าที่ตามธรรมชาติในสังคมการเมืองไทย ความแตกต่างของปัญหา ซึ่งศาสนจักรไม่ได้ครอบงำอาณาจักรแบบตะวันตก แต่ศาสนจักรเป็นฝ่ายยอมรับให้อำนาจทางการเมืองเข้ามาคุ้มครองศาสนจักร ศาสนาถูกยกสถานะไว้เท่าเทียมกับความเป็นชาติ ที่รัฐต้องให้การอุปถัมภ์และพลเมืองมีหน้าที่ต้องปกป้อง ทำให้เกิดข้อจำกัดในการนำข้อเสนอของ ล็อก ที่ไม่ให้รัฐใช้อำนาจทางการเมืองเข้าไปยุ่งเกี่ยวกับเรื่องของศาสนจักร มาปฏิบัติให้เกิดผลได้

ข้อจำกัดอีกประการหนึ่งก็คือ การที่แนวคิดเรื่องขันติธรรมของ ล็อก มุ่งตอบปัญหาความแตกต่างทางศาสนาระหว่างหมู่ชาวคริสต์ ซึ่งอย่างน้อยก็ยังมีจุดร่วมบางประการ ในความเชื่อและพิธีกรรม แม้ว่า ล็อก จะเสนอการมีขันติธรรมต่อบุคคลต่างศาสนา โดยให้สิทธิพลเมืองอย่างเท่าเทียมกันก็ตาม แต่สำหรับกรณีบุคคลที่ถือศาสนาแตกต่างจากศาสนาประจำชาติและเป็นศาสนาที่มีหลักปฏิบัติหรือศาสนบัญญัติ ที่แตกต่างจากระเบียบของสังคมการเมืองของพลเมืองส่วนใหญ่ จนทำให้กฎหมายที่ออกโดยรัฐ ไม่สามารถใช้ได้กับคนกลุ่มนี้เพราะเหตุแห่งความแตกต่างทางศาสนา แนวคิดของ ล็อก ยังไม่สามารถให้คำตอบสำหรับปัญหานี้ได้

นอกจากนี้ การที่ ล็อก ชกเว้น ไม่ต้องมีขันติธรรมกับผู้ที่ไม่เชื่อในการมีอยู่ของพระเจ้า เนื่องจากการปฏิเสธการมีอยู่ของพระเจ้า จะทำให้ “สัญญา ข้อตกลง และคำปฏิญาณ ซึ่งเป็นข้อผูกพันของสังคมนมนุษย์ ไม่สามารถที่จะได้รับการยึดถือ”^{๙๙} ความเชื่อในการมีอยู่ของพระเจ้า เท่ากับเชื่อในความเท่าเทียมกันของมนุษย์ และการรักษาสัญญาไว้ให้ได้ ก็เพื่อฉันทานุมัติที่จะ

* ประเด็นเรื่องทฤษฎีสัญญาประชาคมที่มี ฮ็อบส์ ล็อก และรูสโซ เป็นต้นแบบของทฤษฎี “การเข้าใจทฤษฎีนี้ในลักษณะที่เป็นทฤษฎีที่มีความน่าเชื่อถือจึงต้องเป็นการเข้าใจไปไปในทางที่ว่า ทฤษฎีนี้มีได้เสนอสมมติฐานทางประวัติศาสตร์” โปรดดู อุกฤษฏ์ แพทย์น้อย, “หลักการที่แท้จริงของทฤษฎีสัญญาประชาคม” ใน *รัฐศาสตร์สาร ฉบับพิเศษ ครอบรอบ ๑๒ ปี ปริญาและความคิด ๒๕๓๐*, หน้า ๕๗-๘.

^{๙๙} John Locke, “A Letter Concerning Toleration,” in *John Locke: A Letter Concerning Toleration in focus*, eds. John Horton and Susan Mendus, p. 47.

รวมตัวกันเป็นสังคมการเมือง แม้ว่าความเชื่อในการมีอยู่ของพระผู้เป็นเจ้า อาจเทียบได้กับการที่ พลเมืองจะต้องมีศาสนาใดศาสนาหนึ่งที่ต้องนับถือในบริบทสังคมไทย การไม่เชื่อในพระผู้เป็นเจ้า อาจเทียบเคียงได้กับคนไม่มีศาสนา แต่แนวคิดดังกล่าวของ ลีอก รวมถึงแนวคิดที่ศาสนาเป็น สิ่งจำเป็นอันขาดไม่ได้สำหรับชีวิตมนุษย์ในสังคมการเมือง ทำให้ศาสนา กลายเป็นแหล่งอ้างอิง ของศีลธรรมเพียงแหล่งเดียวในชีวิตมนุษย์ ทำให้ชีวิตของมนุษย์ในสังคมการเมือง ไม่อาจเป็นชีวิต ที่ดีได้หากขาดศาสนา แนวคิดดังกล่าวไม่อาจให้คำตอบสำหรับมนุษย์ที่ไม่ได้ยึดถือศาสนาเป็น ศาระสำคัญแห่งชีวิต

แม้ว่าจะมีข้อจำกัดอยู่บ้างในการนำแนวคิดเรื่องขันติธรรมและเสรีภาพทางศาสนาของ ลีอก มาใช้กับสังคมการเมืองไทย ที่มีความแตกต่างกันทั้งกาลเวลาและสถานที่อันห่างไกลกัน แต่ กรอบแนวคิดดังกล่าว ก็ยังมีประโยชน์อย่างยิ่งในการวิเคราะห์ขันติธรรมและเสรีภาพทางศาสนา รวมถึงความสัมพันธ์ระหว่างรัฐกับศาสนจักร เพราะความแตกต่างและข้อจำกัดก็ทำให้เห็นแง่มุม ต่างๆ ได้

ข้อเสนอสำหรับขันติธรรมและเสรีภาพทางศาสนาในประเทศไทย

ขันติธรรมและเสรีภาพทางศาสนาในประเทศไทย ในส่วนที่สอดคล้องกับแนวคิดของ ลีอก ก็คือ การมองศาสนจักรว่ามีส่วนประกอบที่เป็นเรื่องของลัทธิความเชื่อ และเรื่องของพิธีกรรมที่เป็นการ ปฏิบัติ และเห็นเช่นเดียวกันถึงความจำเป็นของศาสนาที่จะทำหน้าที่เป็นรากฐานทางศีลธรรมใน สังคมการเมือง แต่กระนั้นก็ตาม สภาพที่ศาสนาจะเป็นรากฐานทางศีลธรรมในสังคมการเมือง ก็ จะต้องมีสภาพของขันติธรรมและเสรีภาพทางศาสนา ในเวลาเดียวกัน ระเบียบการปกครองที่ดีจึง ต้องจัดวางตำแหน่งแห่งที่ของศาสนาที่เหมาะสมภายในรูปแบบการปกครอง เพื่อความสมดุล ระหว่างศาสนาที่เป็นสิ่งกำกับพฤติกรรมเชิงศีลธรรมของพลเมือง กับเสรีภาพทางศาสนาที่พลเมือง ควรได้รับการคุ้มครอง

แม้จะมีข้อจำกัดที่ไม่อาจนำแนวคิดเรื่องขันติธรรมของ ลีอก มาเป็นบรรทัดฐานของ ขันติธรรมและเสรีภาพทางศาสนาสำหรับรัฐไทยได้ทั้งหมด ก็ตาม แต่จากความเหมือนและความ ต่างที่พบจากการศึกษาครั้งนี้ ก็มีข้อเสนอในการจัดรูปแบบความสัมพันธ์ของรัฐ กับศาสนจักรและ พลเมือง เพื่อนำไปสู่การมีขันติธรรมของรัฐ และเสรีภาพทางศาสนาของพลเมืองที่ควรได้รับการ คุ้มครอง ดังนี้

๑. ควรกำหนดรูปแบบความสัมพันธ์ โดยจำกัดไม่ให้รัฐใช้อำนาจทางการเมือง กฎหมาย ด้วยการลงโทษทางอาญา เข้าแทรกแซงศาสนจักรในส่วนที่เกี่ยวข้องกับความเชื่อและคำสอนทาง ศาสนา ไม่ว่าจะ เป็นภายในพุทธจักร หรือในศาสนจักรของศาสนาอื่น

๒. ข้อจำกัดสำหรับการมีเสรีภาพทางศาสนาของพลเมือง ไม่ควรอยู่ที่หน้าที่ของพลเมือง ซึ่งรัฐธรรมนูญกำหนดหน้าที่ของพลเมืองให้ต้องปฏิบัติตามกฎหมาย หรือความสงบเรียบร้อยหรือศีลธรรมอันดีของประชาชน แต่ควรกำหนดเงื่อนไขเพิ่มเติมให้การจำกัดเสรีภาพดังกล่าวจะต้องกระทำโดยบทบัญญัติแห่งกฎหมายและเพื่อประโยชน์ของพลเมืองอันเป็นประโยชน์สาธารณะ

๓. ควรมีการเพิ่มเติมรับรองเสรีภาพของกลุ่มบุคคล ในทางศาสนา

๔. ควรทำให้รัฐธรรมนูญมีผลในทางปฏิบัติโดยอาศัยกลไกขององค์กรต่างๆภายใต้แนวคิดเรื่องรัฐธรรมนูญนิยม เพื่อไม่ให้เป็นแต่เพียงแค่รัฐธรรมนูญในนาม

๕. ให้ความสำคัญกับศาสนาในฐานะเป็นรากฐานทางศีลธรรม ที่จะนำไปกำกับพฤติกรรมของพลเมือง มากกว่าการยึดมั่นถือมั่นเอาศาสนาเป็นเป้าหมายในตัวเอง โดยไม่คำนึงถึงประโยชน์สูงสุดของชาติ

ศูนย์วิจัยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย